

Két évad

Nagy Péter színikritikái

A hivatásos színikritikus néhány esztendői gyakorlat után pontosan kiismeri magát a színház kulisszavilágában. Tudja, kitől remélhet provokációt, s a hála fizetéseit is lemérheti. Szűk világban él, a rálatása kicsiny, a becsületért pedig naponta kell megküzdenie. Nehéz megőriznie függetlenségét, józanságát. A magyar színikritika, meggyőződésem szerint, amúgy is elnéző és enyhe — részben talán azért, mert a színházi belvilág tözsdéjének árfolyamait veszi figyelembe. Ezen a tőzsdén pedig esztendőnként születnek a zsenik s kéthetenként trónfosztott lesz megannyi király és királynő. Akármilyen képet alakít ki azonban a színház önmagáról, ez a legtöbbszor a hamis tudat derengéseitől, homályaitól árnyalt. A jó kritikus távolságtartó nézi az előadásokat és rendkívül rosszul informált pletykákról és jóslatokról. A jó kritikus távol él a színházról s problémáit messziről és elfogulatlanul szemléli: ekkor nem hat rá az önvédelmi reklám, amit minden színház és minden produkció érthetően terjeszt, hirdeti, nyilatkozatokban és dzsungeldombokon egyaránt.

A színházat persze „belülről” ugyancsak ismerni kell. Erdemes és jó egy-egy periódusban a bástyákon belül, dramaturgként, vagy rendezőként végigfigyelni egy produkció sikerét — ez hozzatartozik a szakmai felkészültséghez. De ez a tudás akkor szívódik fel igazán, ha elfelejtjük. A kritikus nem érdekelheti a „hogyan készült” — ítéletének tárgya a bevezetett produkció s mindaz, ami előtte történt, még mentesésként se jöhet számba. Mert a kritikanak nem az a feladata, hogy „egyértelműsít”, még csak nem is az, hogy az előadás „értékét” kifejtse és szádszázszor írja le, hogy X. Y. milyen tehetséges rendező. Inkább más aspektust kell nyitnia, mint amit a színházi előadás, szemszöveg, melyből összefüggések tárulhatnak fel — a darabon és az előadón túl évadra és korszakra, stílusproblémákra.

S ezt a feladatot főként az olyan botcsinálta színikritikus képes ellátni, mint Nagy Péter. Kellő távolságban él a színházról ahhoz, hogy ne befolyásolja őt a „belvilág”, de mégis rendelkezik annyi színdiszkriminációval, amennyi egy előadás megítéléséhez szükséges. Amellett az irodalom küldötte a színikritikában, literatúra szempontjai csökönyösen ráirányítják a figyelmünket arra, hogy a dráma nemcsak egy előadás „alapanyaga”, hanem az igazi főszereplő s a produkció csakis szerény szolgája lehet. Az egyetlen örökség, amit a színikritikába hozott: Nagy Adorján hagyatékát, az éber küzdelem a szép magyar beszédért. Erről sohasem feledkezik el Nagy Péter s édesapja hagyatékát tapintatosan, de elszántan hirdeti.

Mindez nem magyarázza Nagy Péter kritikáinak rangját. Miért, hogy egy-két jelentős s neves napilapkritikuson kívül az ő ítélete érdekelt kelt és meggondolkodtat? Azért, mert judiciuma csatlakozhat?

Ehhez egy szubjektív kitérőt. Könyve, a *Két évad* lapjain a jelen sorok írója kétszer szerepel a nevével, mint fordító s többször is, mint „nyugalmasított dramaturg”, egy-egy produkció részese. A véleményem többször eltért Nagy Péterétől, amikor kritikát írt ugyanarról az előadásról — s e sok alkalommal elgondolásuk szinte egyszer sem találkozott. Nagy Péter elítélő, eltérő véleménye azonban engem sohasem bántott. Meggyőződtem, hitelt és szenvedélyt éreztem mögötte. Tudtam, hogy „másnak” éppúgy odamond, mint nekem — mert elfogulatlan, azzal, hogy eszméhez hűséges. A nagy színészről is megírja, ha botlik, a nagy műfordítót is, ha hibázik. A judiciumát nem szeszély vagy óvatosság igazgatja, csakis a hite (akár a balhite).

Nemcsak judicium dolga ez. A *Két évad* közli Nagy Péter alkalmi kritikáit, abból az időből, amikor még nem volt állandó rovata az *Élet és Iro-*

dalomban. Ezek a — nevezzük így: ifjúkori, vagy prehisztóriai — kritikák még valamennyiünk közös betegségeiről vallanak. Alkalmi kritikusként Nagy Péter bizonyos erőket ugyan felcsillantott, de arányítási lehetőségei, mérési állandók nélkül nagyon is tétova volt és bizonytalan. A színikritika pedig nem kirándulás, hanem hivatás, a kritikus maga is megtervezi a műsort, szereposztást, a lelke színpadán beleszó, a rendezésbe, akár csak a színházvezető. Az állandó rovattal Nagy Péter magasabb felelősségben osztozott s egy folytatásos esszét válogatott a heti kolumnán túlnövő elképzeléseiről. A lehetőség szabta meg a feladatot és a kritikus vállalta a megnőtt gondot — évadban ítélni, összehasonlítani, mérni. Az őszinteség s a nyíltság ennek is a következménye. A kolumna: őrhely, ahonnan a céh becsületét védi a bíráló.

Külön érdeme, hogy nem választott könnyű eseteket. Vitapartnerei: a keményen megbírált II. Józsefben Németh László, a Részeg esőben Darvas József. Olyan előadásokat szedett ezekre, mint a Karenni Anna, és a Parancsra tettem. Az ítéletével itt megint csak vitakozni lehet, — de az vitathatatlan, hogy az ilyen kritika még szélsőségeségében is több szellemi izgalom kavar s végső soron többet használ az egész színházi életnek, mint a langyos, vagy ügyeskedő semmitmondás.

Erdemes volt kötetben kiadni ezeket a produkcióval elmúló kritikákat. Felhívják a figyelmünket arra, hogy két esztendő milyen gazdag termést hozott a színházakban. A kritika elpusztulhat az aktualitással, de a módszer tanulsága nem. S végül arra int ez a kötet, hogy szükségünk van a krónikások seregére, akik írásaikban megőrzik színházaink napi küzdelmeit. Kiadóinknak tudnék ajánlani egy-két gyakorlati kritikusot, akik megdermítenék a gyűjteményes kötetet. S még az se lenne tanulási híján, ha egy-egy évadot kritika-gyűjtemények elevenítenének fel emlékeztetőül.

Ungvári Tamás

CSEPELI SZABÓ BÉLA

Zajló időben

A *Zajló időben*, amely a Magvető Könyvkiadónál jelent meg, nagyon szerencsés válogatás Csepeli Szabó Béla eddigi műveiből. Az összeállítás során sikerült kiválogatni azokat az alkotásokat, amelyek különösen jellemzőek a József Attila-díjas költő a realista témákat romantikus patosszal megszólaltató költészetére. Főképp a nagyobb lélegzetű, balladás megoldású versei megragadtak, mint a *Újgatalan folyó*, *A föld fia*, *A Folyamok ölelése* és *A sápadt ördög tánca*.

A kötet két nagy költeménye a modern magyar irodalom két nagyjának emlékére íródott. József Attila és Berda József mestere volt Csepeli Szabó Bélának, aki ugyanúgy „a város peremén” élt, mint azok a költők, akiknek alakját felelevenítette. Költészet a magyar irodalomnak abba a vonulatába tartozik, amely azt folytatja, amit József Attila rajzolt ki és Berda József legjobb versei követnek.

GÁL ZSUZSA

Az én zeneszerzőm

Az én zeneszerzőm címmel új ifjúsági könyvsorozatot indított a Zeneműkiadó, hogy a zeneirodalom legkiválóbb komponistáit, életüket és nagyobb műveiket megismertesse a zene iránt érdeklődő fiatal korosztályokkal. A sorozat első kötetében Joseph Haydn és Beethoven életútját ismerhetjük meg, röviden, érdekesen. A két kötet frója, Gál Zsuzsa kitűnő anyagismerettel, jó pedagógiai érzékkel rajzolja meg Haydn, illetve Beethoven nem mindennapi pályafutását, küzdelmeiket művészetük elismeréséért, a sikerért. A szép kiállítás köteteket számos, jól válogatott illusztráció és hangfelvétel teszi teljessé.

Gacs Gábor illusztrációja
Juhász Gyula *Anasztázia* című verséhez

Bíborvörös vitorlák

Alekszandr Grin elbeszélései

Azt hittük, álmodni gyengésség. Nem is olyan régen kezdtek tudomásul venni a század első évtizedének nem-realistá, nem-naturalista orosz irodalmát. Nem csoda, hogy jóformán semmit sem tudunk Alekszandr Grinről, holott csendben már két kötetet is megjelent magyarul. Ma, amikor az Izerig anyó meséit tartjuk már kiheverhető gyermekbetegségnek, kezdjük felfedezni a Gorkij által oly nagyra becsült Grin is.

Igazán minden lehetőséget megadott neki az élet, hogy naturalista író váljék belőle. Élete: háborúk, forradalmak, börtönök, mezítlás vándorlások, éhség, nyomor és betegségek sorozata. Írásai: megannyi csillogó mosolyó mese. Mesék, amelyekben a jó elnyeri jutalmát, a gonosz pedig büntetését. A férfiak bátrak, nemeslelkűek, a szabadságot szeretik, a függetlenséget. A nők kedvesek, okosak, szerények, bájosak. A történetek? Egy kislány arról álmodik, hogy bíborszín vitorlák hajón jön majd érte a királyfi, és addig álmodik és olyan erővel, hogy végül a realitás kénytelen engedni, és megtörténik a csoda. Harwey, a Hullámfutó hőse, aki egy hang, egy bizonytalan látomás sugallatára kalandokon, tengereken és világokon át követ egy nőt, ugyanúgy egy álomra teszi fel életét, mint Philatre doktor, aki tudja addig és annyira várni asszonyát, hogy az viszatér.

A mesebeli királyfiról minden kislány álmodik, aztán kinövi, és pirulva rebegi el az igent az első jól fészült egyetemen. A Grin-hősök, sem a kis Asszól, sem a többiek, nem nőnek ki az álomköt, hanem felnőnek hozzájuk. Lehet, hogy a hétköznapi valóságban az emberek nem

ilyenek. Nem teszik fel életüket egyetlen lapra, egy álomra, futó látomásra vagy hitre. De Grinne sem az a fontos, hogy hősei mire teszik fel életüket, hanem a mód, ahogyan. Egy emberi magatartás ideáljáról ír Grin, a fenntartás, az alkudozás nélküli vállalkozás. Arról, hogy a dolgokat minden ízükben és maradéktalanul kell vállalni, arról, hogy alamszói óvatosság és az élelyek kalmár latolgatása nélkül kell csinálni, amit hiszünk, s csak azt kell csinálni, amiben így hiszünk. Romantikus meséi mind ezeket a megalkuvást nem ismerő hőseket dicsőítik, akiket nem lehetett útközben megvesztegetni, akik erősek és bátrak voltak végigálmodni egy álom.

A bátorság apoteózisai ezek az egzotikus tájakon, sehol sincs kikötőben sevesolt emberekkel játszó mesék. Igen, ilyen emberek nincsenek. De legyenek — mondja Grin.

A fordító Brodsky Erzsébet egészen különleges zenei hallással tudja követni Grin nyelvének muzsikáját, s hajlékony magyarsága mindig lel szót, képet, amely visszaadja a szenvedély ritmusát, a tündérszép novellák fájóan szép költőiségét.

Rusznayk Márta

KINDZIERSZKY EMIL—CSERGEZSÁN PÁL

Ezerféle autó

Nyolc éven felülieknek szól ez a könyv. Az autók és a motorok világról, érdekesen, tanulságosan, szórakoztatóan. Bemutatja az autók jellegzetességeit, a motor működését, a legérdekesebb koestípusokat, némelyiket rajzban-fényképen is. Metszetek és működései könnyítik meg a mondatok megértését. (Móra Ferenc Könyvkiadó.)

A HET KÖNYVEI

AKADÉMIAI KIADÓ:

Csizmadia Andor: A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban.
Asztalos László: A polgári jogi szankció.
Hegedűs András: A szocialista társadalmi struktúrájáról.
Jókai Mór: A három márványfej.
Jókai Mór: Bab Ráby.
Kukoricatermesztési kísérletek, 1961–1964.
Márkus György: Marxizmus és „antropológia”.
Mészáros Károly: Az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság parasztpolitikája.

GONDOLAT KIADÓ:

E. Courant—H. Robbins: Mi a matematika?
Fajcsák—Szende: Miről vallanak a magyar szavak?
Fischer Sándor: A beszéd művésze.
Elisabeth Hering: Az írás rejtélye.
Nemeskürty István: A filmművészet nagykorúsága.
Természettudományi Lexikon, Gy—K.
Vécsesi Irén: Molnár Ferenc.

KOSSUTH KIADÓ:

Cseres Tibor: Fekete rózsza.
Kornides Mihály—Kürtöcs Imre: Az iskolareform a megvalósulás után.

Antonio Labriola: Tanulmányok a történelmi materializmusról.
Marx—Engels Művei, 14.
Ladislav Mnačko: Éjszakai párbeszéd.
Vance Packard: Tékozlók.
Szigeti József: Bevezetés a marxista-leninista esztétikába, II.

MAGVETŐ KÖNYVKIADÓ:

Garái Gábor: Szabadkikötő.
Károlyvári Grandpierre Emil: Eljegyzés mai módra.
Körmöcs Imre: Ez ember fia Magvető, 1966/2.
Majláty Mihály: Ez víz.
Mészöly Dezső: Villon és a többiek.
Móra Ferenc: Memento.

SZÉPIRODALMI KIADÓ:

Díóségi András: Ildis Béla alkotásai és vallomásai tükrében.
Goda Gábor: Írás közben.
Komlós János: Miért kell az orosz lánt felülni?
Nagy Péter: Két évad.

ZENEMŰKIADÓ:

Béla Bartók: Ethnomusikologische Schriften.
Faksmile—Nachdrucke, II. — Volksmusik der Rumänen von Maramures.
Darvas Gábor: Összhang és ellenpont.
Fenyves György: Csak fiataloknak.
Sólyom György: Wagner.
Várnai Péter: Tardos Béla.

„Fotó Escher”

A Fotóművészeti Kiskönyvtár első száma

Régen várt sorozatot indított el a Corvina Kiadó „Fotóművészeti Kiskönyvtár” címmel. Szándéka képpen, írásban bemutatni fotóművésztünk legkiválóbbjait.

Az első kötet Escher Károly munkásságát állítja elénk. Ezzel a kiadó nemcsak a tehetséges mester emlékének áldoz, hanem a közönség érdeklődésével is számol. Hogy milyen kapcsolatban volt Escher a közönséggel, mutatja, hogy életművét tükröző kiállítását csaknem százezer nézték meg a Nemzeti Galériában. Olyan művész volt, kinek szándéka mindenkor világos, embersége vonzó, közlési módja egyszerű, közérthető. Emberi és művészi elveihez becsülettel ragaszkodott. A humánus és a szenvedély tette nagy művésze.

Mihályfi Ernő — aki jöideig nem csupán szerkesztője, hanem sok tekintetben Escher főfedező-barátja volt — rajzolta meg portréját a kötet előszavában.

Egyik képen a ferencvárosi kiserdőről, a „hangyatelepről”, amelyről oly megrendítően írt Bálint György a *Hűz riport* bemutatja a világot című kötetben, a csupasz ég alá kitett ágat, néhány lim-lomot, két aprócska és máris semmin sem csodálkozó gyereket láthatunk. Ki tudná feledni anyukájuk súlyos, vádló tekintetét!

Meglátja és látatja velünk a szegvári iskola mezítlásos „bedezőit”, s az ugyancsak mezítlásos, fátadt meztel munkást és segítőjét, tulajdon — iskolásnak is apró — lánykáját. Olyan fotós volt, aki napi munkája közben is „örökölté-

kü pillanatokat” kapott el. A múlt városi jobbbold kiirtásra ítélt a verebeket. A madarak e proletárraj néhány napra tehát „beszédetemt” adtak. Escher lefényképezte őket egy sivar téli estén a kopasz ágakon és a nézők rokonszenve nyomban az „áldozatoké” lett. Kiment a pezsgőfürdőbe és lefotózta az élet felszínén gondtalanul és ostobán lubicókoló bankigazgatót, pár biciklissal a második világháború előtt. Értette és szerette a haladó írókat, művészeket, Bartók, Medgyessy, Szőnyi, Karinthy és Móricz, a társadalmi haladásért küzdő legjobbak voltak modelljei. Kortársai és fotósa volt József Attilának és Thomas Mann-nak. Feledhetetlenek képei a szemek.

A riport művészi rangját a nagyvilágban azok a zseniális magyar fotóművészek szerezték meg, akik nem bírták ki az ellenforradalom fojtogató légkörét és elmenekültek. Escher a nehezebbet vállalta: idehaza teremtette meg a riport becsületét.

Kálmán Katának, a kötet szerkesztőjének, a hatalmas életműből még maga a mester segített kiválogatni a közölt képek javát. A válogatás kitűnő. A nyomdai kiállítás a Kossuth Nyomda gondosságát dicséri.

Escher monográfiája több mint dokumentum. Több mint az első világháború óta eltelt kor vizuális szimbavétele. Ez az első kísérlet arra, hogy a magyar kritikai realizmus e tehetséges művészt az utókorral maradandó igénnyel megismertessük.

Lelkes István

Reménytelen nyomozás

Kolozs Pál regénye

Korunk irodalmában a rendhagyó könyv kezd természetes jelenséggé válni, és ilyenformán Kolozs Pál regényét, a *Reménytelen nyomozást* már alig kell meghökkenéssel fogadnunk. Pedig ez a könyv is rendhagyó, abban az értelemben, hogy egyaránt tekinthetjük kriminek, lélektani regénynek, társadalmi korrajznak, avagy romantikus szerelmi történetnek. A szerző vonzó íráskészsége, amely nagy családi regényében, *A családja árnyékában* legutóbb oly sikerrel megmutatkozott, ötvözi egységes művé ezt a kötetet is. A cím: *Reménytelen nyomozás*, pontosan fedi a lényegét. Egy reménytelen nyomozás története ez, amelyben a reménytelenségnek Bardóc Pál rendőrszázados belső

konfliktusa az oka. Széles lélektani alapokon nyugvó és érdekesen motivált szerelem keresztezi a nyomozást, amelynek egy rejtélyes gyilkosságot kellene fölírtenie. Közhatóság és magánélet, sok száz éves konfliktust a szerző nagy emberismerettel és igényes ábrázolótehetséggel biratokban oldja föl. De ekkor izgalmas logikai játék részese vagyunk, és a társadalom különböző rétegeinek titkaiba hatolunk be Kolozs Pál segítségével. A regény helyenként bravúros írói munka, amelyben csupán néhány erőszakolt részlet és a cselekményhez nem elég szervesen illeszkedő eszmefuttatás csökkenti a téma iránti érdeklődést. (Magvető.)

(G. I.)

REVÉSZ GY. ISTVÁN

Fél hanggal feljebb

A Magvető Kiadó Vidám Könyvek sorozatában jelent meg Révész Gy. István szatíra gyűjteménye, a *Fél hanggal feljebb*. A szerző a történelem szatíráját akarta megírni. Úgy, hogy ne csak megnevetesse az olvasót, hanem bizonyos tanulságokra is felhívja a figyelmét.

Charles Camille de Chauvieux professzor, a Sorbonne híres történelemtanára, a Francia Akadémia tagja, álmódja meg a történelem néhány fejezetét. Nem józanul, hanem itálisan. Álmában pedig másképp értelmezi a történelmet, mint a Sorbonne katedráján. Megálmodja, mi történt volna, ha Éva eszik a tiltott almából, de Ádám nem... Ha Párisnak és Helénának Trója ostroma idején fél tucait gyermeke születik... Ha Ferenc Ferdinánd influenzt kap a szarajevói úton, és így nem kerül a merénnyől golyója elé... A Sorbonne professzorának álmai Nérotól Edisonig, Trisztántól Shakespeare-ig, Kolumbusztól Mozartig vezetnek az olvasót. Mindegyiket más történik Chauvieux professzor itáliai álmában, mint ahogy a valóságban volt. Az olvasó sokat nevetethet Révész Gy. István szatírának olvasása közben. Nevetethet, de elgondolkozhat is.

(G)

HALÁSZ ZOLTÁN

Romvárosok a sivatagban

A kalandos útikönyvek sorából messze kiemelkedik ez a Móra kiadásában megjelent munka. Stein Aurél belső-ázsiai expedíció útjaira viszi el az olvasót, melyek során a magyar származású tudós rég elsüllyedt kultúrák felbecsülhetetlen értékű emlékeit ásta ki.

Az ókorban és a koraközépkorban az emberiség történetének nagy civilizációját érintkeztek a világ legzordabb sivatagi vidékei. hogy aztán egymás után eltemesse őket az idő és a homok. Stein Aurél az időszámításunk elejéről való romvárosok egész sorát tárta fel, s az előkerült használati tárgyak és frásos emlékek tömegéből világosságot derült a Tarim-medence és a Takla-Makám egykori oázisállamainak történetére. Tudományos világszennáció volt ez az eredmény, hírt és nagy megbecsülést szerzett a fáradságtalan és sokoldalú tudósok.

Stein Aurél belső-ázsiai útjairól ez az első magyar nyelvű kiadvány, noha számos művet kiadtak nálunk is. Halász Zoltán komoly tárgyi felkészültséggel, élvezetes előadásban mutatja be a világhírű Ázsia-kutató életművét. Kerüli a regényes ábrázolást, szinte történetírói módszerességgel dolgozza fel hatalmas anyagát. de szakszerűsége ellenére is érdekes tud lenni. A hasznos és szórakoztató Stein Aurél eredeti fényképfelvételei illusztrálják.